

TEMA BROJA

Stabilnost bankarskog sektora

Miroslav Marinković i Boško Živković

Očuvanje stabilnosti finansijskog sistema, a posebno bankarskog sektora kao najznačajnijeg segmenta, najsloženiji je i najvažniji izazov sa kojim se nosioci makroprudencione politike ali i ekonomske politike suočavaju. Značaj ove teme je jednostavan. Ekonomska stabilnost i potencijalni razvoj zahtevaju da jedan od osnovnih stubova ekonomije – bankarski sektor – funkcioniše na najboljem nivou tako da omogućava efikasnu alokaciju finansijskih sredstava. Na osnovu analize osnovnih rizika po stabilnost bankarskog sektora u Srbiji mogu se izvesti određeni zaključci:

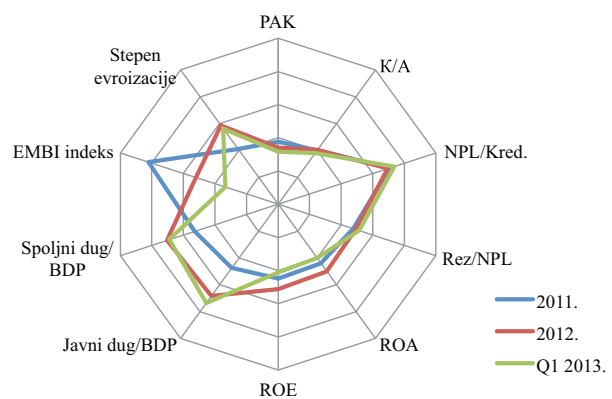
- nivo problematičnih kredita predstavlja najveću direktnu pretnju po stabilnost sektora;
- nivoi spoljnog i javnog duga takođe predstavljaju izražene rizike koji mogu da ugroze makroekonomsku stabilnost i, posredno, stabilnost sektora;
- „kapitalizovanost“ sektora je na visokom nivou, ali je neophodno obratiti pažnju na slučajeve pojedinačnih banaka;
- regulatorni okvir za odgovore na uočene rizike sa stanovišta monetarne politike jeste znatno unapređen u odnosu na period pre krize ali je ipak nedovoljan da vrednosti pokazatelja stabilnosti budu i praktično poboljšane;
- poređenje sa reprezentativnim zemljama potvrđuje nalaze da se srpski bankarski sektor suočava sa natprosečnim nivoom rizika sa aspekta problematičnih kredita i nivoa javnog duga, ali i da je kapitalizovanost sektora iznad proseka u posmatranim zemljama.

Najefikasniji i intuitivno najjasniji metod za ocenu finansijske stabilnosti i prikaz kretanja osnovnih rizika po stabilnost je mrežni dijagram. Povećanje udaljenosti od centra dijagrama za svaku varijablu upozorava na porast rizičnosti bankarskog sistema.

Ostvarene vrednosti pokazatelja stabilnosti na kraju prvog kvartala 2013. godine potvrđuju mnogo puta iznetu konstataciju da udeo problematičnih kredita odnosno kreditni rizik predstavlja najveću opasnost po stabilnost bankarskog sektora. Tokom prva tri meseca tekuće godine udeo NPL kredita u ukupnim kreditima

povećan je za 0,5 pp i iznosi 20,4%. Pogoršanje je nastalo usled niske ekonomske aktivnosti koja uzrokuje stagnaciju kreditne aktivnosti kako privrede tako i stanovništva. Bez novih plasmana, kreditni portfolio bankarskog sektora „stari“ što dovodi do rasta udela kredita kod kojih se glavnica duga ne smanjuje s protokom vremena. Kao rezultat snažne averzije prema kreditiranju, likvidna sredstva banaka ostaju neuposlana i posledično utiču na nizak nivo kamatnih prihoda iz delatnosti kreditiranja. S obzirom na odsustvo alternativnih opcija za plasman višak likvidnosti bankarskog sektora smanjuje njegovu rentabilnost. Na srednji i dugi rok zaustavljanje rasta kreditne aktivnosti negativno utiče na nivo aktivnosti u realnom sektoru. Strogi regulatorni zahtevi rezultiraju visokim nivoom rezervi za procenjene gubitke, ali je indikativno da njihovo kretanje u prethodnom periodu nije u mogućnosti da u potpunosti isprati rast

Mrežni dijagram finansijske stabilnosti



problematičnih kredita. Ovaj signal može biti značajan i regulatorne vlasti treba da obrate posebnu pažnju na izdvajanje rezervi kod pojedinačnih banaka kod kojih je udeo NPL kredita u portfoliju daleko iznad proseka sektora. Odgovori na ovaj sistemski rizik došli su kroz izmenu zakonskih propisa kojima se regulišu prenos potraživanja banaka na treća lica i tretman otpisa potraživanja.¹ U narednom periodu potrebna je dodatna

¹ Prenos potraživanja banaka na treća lica regulisan je Zakonom o zaštiti korisnika finansijskih usluga (za fizička lica) i izmenama Odluke o upravljanju rizicima banke (za pravna lica), dok je na polju

aktivnost u rešavanju ovog problema, s posebnim naglaskom na povećanje efikasnosti izvršenja kolaterala po kreditima, unapređenje vansudskog poravnjanja i generalno povećanje efikasnosti sudova na ovom polju. Ipak, izmene regulatornog okvira nisu donele značajne promene u ostvarenim vrednostima pokazatelja usled činjenice da problem nije regulatorne i endogene prirode sa stanovišta bankarskog sektora, već dolazi iz realnog sektora odnosno ima egzogeni karakter. Upravo iz pravca iz kojeg problem NPL kredita dolazi, mora doći i rešenje. Jedino će pokretanje ekonomske aktivnosti i rast kreditne aktivnosti na toj osnovi doprineti smanjenju nominalnog iznosa i udela NPL kredita i to (a) kroz eventualnu naplatu problematičnih plasmana i (b) brži rast nivoa ukupnih kredita. Stoga je neophodna potpuna koordinacija svih relevantnih učesnika na tržištu u cilju rešavanja ovog problema.

Druga dimenzija sistemskih rizika po stabilnost bankarskog sektora ima indirektan karakter. Rizici nastaju kao posledica uticaja nivoa spoljnog i javnog duga na makroekonomsku stabilnost i eksternu poziciju zemlje na međunarodnom finansijskom tržištu. U ovom trenutku kreditni rejting i likvidnost Srbije, u kombinaciji sa trendom niskih premija za rizik i postojanjem raspoloživih sredstva za investiranje na međunarodnom finansijskom tržištu, omogućuju relativno stabilno zaduživanje zemlje i servisiranje ranije preuzetih obaveza. Ipak, visoki udeli spoljnog i javnog duga u BDP mogu uticati na percepciju međunarodnih investitora o solventnosti države i uticati na rast premije rizika pa čak i na dostu-

na ovaj rizik mora biti sveobuhvatan i temeljan i podrazumeva praktično sprovođenje mera fiskalne konsolidacije i stabilizacije javnog duga. Na ovaj način obezbeđuje se adekvatno upravljanje javnim dugom na dugi rok jer je evidentno da druga rešenja poput vanrednih budžetskih prihoda od privatizacije mogu imati samo kratkoročne, jednokratne, efekte.

Stepen evroizacije sistema meren kroz udeo deviznih kredita i kredita sa valutnom klauzulom u ukupnim kreditima takođe predstavlja visok rizik po stabilnost bankarskog sektora iz nekoliko razloga. Na prvom mestu, u uslovima visokog stepena oslonjenosti čitave ekonomije na evro kao dominantu valutu, mogućnost adekvatnog korišćenja instrumenata monetarne politike je znatno smanjena. Dodatno, očuvanje stabilnosti sistema je skupo jer je rizik trošenja deviznih rezervi visok. I konačno, u ovim uslovima promena deviznog kursa direktno se odražava na poslovanje realne ekonomije i životni standard stanovništva, otežava funkcionisanje ekonomskog sistema i ugrožava mogućnost urednog servisiranja obaveza po kreditima pretvarajući devizni u kreditni rizik. Odgovor na ovaj rizik došao je u vidu Memoranduma o strategiji dinarizacije finansijskog sistema Srbije. Ni u ovom slučaju regulatorni okvir nije u praksi napravio značajne promene pa su bankarski sektor i ekonomski sistem u celini i dalje pod dominantim uticajem kretanja odnosa između dinara i evra. Neophodno je, prema preporuci MMF-a, razviti sveobuhvatnu primenu strategije dinarizacije, što uključuje produbljanje (povećanje obima prometa) dinarskim

Ostvarene vrednosti indikatora finansijske stabilnosti

Indikator	Oznaka	2011.	2012.	Q1 2013.
Pokazatelj adekvatnosti kapitala	PAK	19,1	19,9	20,4
Bilansni kapital u odnosu na bilansnu aktivu	K/A	20,6	20,5	21,2
Udeo problematičnih kredita u ukupnim	NPL/Kred	19,0	18,6	19,9
Pokrivenost problematičnih kredita rezervama za procenjene gubitke	Rez/NPL	129,2	126,5	122,4
Prinos na aktivu	ROA	1,3	1,0	1,5
Prinos na kapital	ROE	6,3	4,7	7,2
Udeo javnog duga u bruto domaćem proizvodu	Javni dug/BDP	48,7	59,2	61,8
Udeo spoljnog duga u bruto domaćem proizvodu	Spoljni dug/BDP	78,7	86,4	85,8
Indeks obveznica tržišta u razvoju - premija na rizik zemlje	EMBI indeks	570,8	457,5	387,7
Udeo deviznih i kredita sa valutnom klauzulom u ukupnim kreditima	Stepen evroizacije	78,9	81,1	80,8

Izvor: NBS

pnost sredstava. U tim uslovima, makroekonomska stabilnost bi bila znatno ugrožena, dok bi stabilnost bankarskog sektora bila pod snažnim pritiskom. Odgovor

instrumentima na nacionalnom finansijskom tržištu i brži razvoj institucija koje na njemu operišu (osiguravajuće kompanije i penzioni fondovi).

Dimenzija mrežnog dijagrama koja se odnosi na kapitalizovanost bankarskog sektora ukazuje na to da je adekvatnost kapitala najsnažniji argument za oču-

otpisa potraživanja određene pomake doneo Zakon o sporazumnoj finansijskom restrukturiranju privrednih društava.

vanje stabilnosti sektora odnosno donošenje zaključka da sektor može adekvatno odgovoriti na eventualne šokove. Ipak, ovakav signal treba uzeti sa rezervom jer poslednji podaci ukazuju da određen broj banaka (od kojih je nekoliko u većinskom državnom vlasništvu) ima nivo adekvatnosti kapitala nešto iznad regulatornog minimuma, a da u isto vreme na listi najvećih izloženosti imaju privredne sisteme za koje je izvesno da neće biti u stanju da servisiraju obaveze po kreditima u narednom periodu. To praktično znači da će u kratkom roku određene banke biti potkapitalizovane i biće potrebno dosta ulaganja da bi se njihov opstanak obezbedio. U zavisnosti od njihovog definisanja kao „sistemski bitnih institucija“ zavisice i iznos sredstva koji će država biti prinuđena da „investira“ kako bi se očuvala finansijska stabilnost.

banaka u državnom vlasništvu sa akcentom na unapređenje i jačanje njihovog menadžmenta, kao jedne od mera za očuvanje stabilnosti sektora u dugom roku.

Poređenje ostvarenih vrednosti pokazatelja finansijske stabilnosti između uporedivih zemalja ukazuje na to da su problematični krediti i ideo spoljnog duga u bruto domaćem proizvodu, osnovni rizici po stabilnost i drugih bankarskih sektora ne samo srpskog. Za tržišta Rumunije, Bugarske i Srbije nivo problematičnih kredita je najveći rizik sa kojim se bankarski sektori suočavaju, a dolazi kao posledica niske ekonomske aktivnosti i izuzetno loše finansijske pozicije privrede i stanovništva. Spoljni dug je na kritično visokom nivou u Srbiji, Hrvatskoj, Bugarskoj i Mađarskoj, pa predstavlja pretnju po makroekonomsku stabilnost i posredno na stabilnost bankarskog sektora. Usled izraženih problema u vidu

Vrednost pokazatelja finansijske stabilnosti uporedivih zemalja na kraju 2012. godine

Država	PAK	NPL/Kred.	ROA	ROE	Javni dug/BDP	Spoljni dug/BDP
Srbija	19,9	18,6	1,0	4,7	59,2	86,4
Hrvatska	20,6	13,8	0,9	4,0	54,0	100,5
Slovačka	15,8	5,2	0,7	8,0	52,2	71,2
Češka	16,4	6,2	1,4	21,4	45,8	50,2
Bugarska	16,7	16,6	0,7	5,3	18,3	96,4
Mađarska	15,7	13,7	-0,4	-3,8	79,2	126,8
Rumunija	14,6	18,2	-0,6	-5,4	37,8	75,2

Izvor: Izveštaji nacionalnih banaka

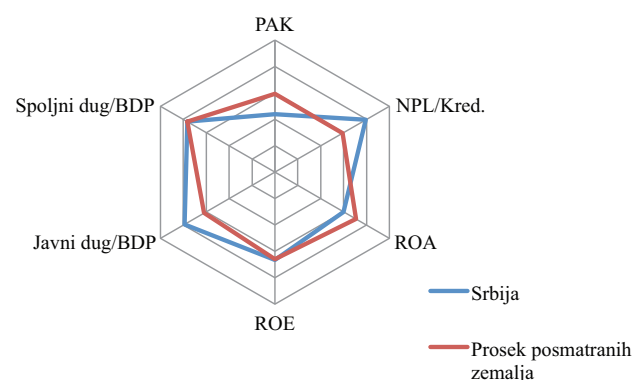
Sa stanovišta profitabilnosti, primetno je da su se na vrednosti pokazatelja direktno odrazile (a) averzija prema riziku kreditiranja i, na toj osnovi, rast udela sigurnijih oblika aktive sa nižim prinosima i (b) „vezivanja“ sredstava usled kapitalnih zahteva i visokih nivoa rezervi za procenjene gubitke. Dakle, jasno se uočava da je bankarski sektor fokusiran na upravljanje rizikom, a ne na generisanje profita.

Na osnovu iznetih činjenica može se zaključiti da je bankarski sektor u ovom trenutku stabilan i otporan na šokove, ali i da je neophodno kontinuirano praćenje nekoliko ključnih sistemskih rizika. U procesu očuvanja stabilnosti makroprudenciona, monetarna, fiskalna i poreska politika moraju biti usaglašene i komplementarne. Samo na ovaj način se mogu obezbediti preduslovi da bankarski sektor bude nosilac ekonomskog oporavka i da ima pozitivan uticaj na realnu ekonomiju, javni sektor i posredno na eksternu poziciju Srbije.

U ovom kontekstu treba posmatrati i stav MMF-a² da standardi makroprudencione politike treba da ostanu na postojećem nivou i da u ovom trenutku nije poželjna njihova relaksacija. Dodatno, Izvršni odbor MMF-a naglašava potrebu formulisanje jasne strategije razvoja

visoke inflacije i potpune kreditne kontrakcije, na tržištima Mađarske i Rumunije pokazatelji profitabilnosti su negativni i jasno ukazuju na visoku verovatnoću da je stabilnost sektora ugrožena ili se u krajnjem slučaju kreće u pravcu nestabilnosti. U slučaju Mađarske, novi porez na finansijske transakcije jeste dodatno uticao na ostvarenje negativnog finansijskog rezultata.

Uporedni prikaz rizika finansijske stabilnosti



S druge strane, nivo adekvatnosti kapitala u Hrvatskoj i Srbiji implicira da su bankarski sektori najotporniji na eventualne šokove, ali je evidentno da regulatorni moraju dodatno biti unapređeni (naročito na polju ste-

2 IMF Executive Board Concludes 2013 Article IV Consultation with Serbia, Public Information Notice No. 13/76, 03. jul 2013. godine

čajno postupka i finansijskog restrukturiranja privrednih društava) kako bi se očuvala stabilnost u narednom periodu. Vrednosti pokazatelja za Slovačku i Češku potvrđuju poznatu činjenicu da su bankarski sektori u ove dve zemlje najstabilniji. Makroekonomska stabilnost i nisko učešće problematičnih kredita daju ključni doprinos stabilnim rezultatima bankarskog sektora u obe zemlje. Slovačka beleži slabiji rezultat sa stanovišta profitabilnosti u odnosu na Češku, usled niske neto kamatne marže ali i povećanja naknada za obavljanje bankarskih transakcija koje su propisali nosioci regulatorne politike.

Jasno je da se bankarski sektor Srbije, s jedne strane, suočava sa natprosečnim rizicima po stabilnost koji dolaze sa strane problematičnih kredita i javnog duga, a da je, s druge strane, nivo kapitalizovanosti veći od proseka posmatranih zemalja. Glavni rizik stabilnosti sektora ostaje visok nivo NPL u strukturi aktive, koji, ukoliko se uveća u kratkom roku, može brzo smanjiti njegovu kapitalnu adekvatnost.